

Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	19.06.2023	Submitted date
Kabul tarihi	23.10.2023	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	30.04.2024	Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Gün, M. & Senemoğlu, N. (2024). Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme. *Journal of History School*, 69, 1167-1199.

SELÇUKLU ORDULARINDA SUBAY YETİŞTİRME¹**Mehmet GÜN² & Nuray SENEMOĞLU³****Öz**

Çalışmanın amacı; Selçuklu Devletleri'nde subayların nasıl yetiştirildiğinin ve bu subay yetiştirme sisteminin daha sonra kurulan Türk devletlerini nasıl etkilediğinin ortaya konulmasıdır. Çalışma, betimsel bir araştırmadır. Tarihsel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Verileri, veri toplama araç ve yolları, verilerin analizi açısından nitel araştırma özelliği göstermektedir. Veri kaynakları dokümanlar ve uzmanlardır. Veriler, doküman incelemesi ve görüşme yöntemleriyle toplanmıştır. Yararlanılan dokümanlar ölçüte dayalı örnekleme, görüşüne başvurulmuş uzmanlar kartopu örneklemeyle oluşturulmuştur. Veri toplama araçları araştırmacılar tarafından geliştirilen üç farklı formdur. Verilerin analizinde Miles-Huberman nitel veri analiz modeli kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve sınıflamasında MAXQDA veri analiz yazılımından yararlanılmıştır. Bulgulardan yola çıkarak Selçukluların eski Türk devletlerinden aldıkları askeri eğitim kültürünü, İslam devletlerinden aldıkları müesseselerle geliştirdikleri görülmüştür. Dönemin temel subay kaynağı küçük yaşta temin edilen gûlam adı verilen çocuklardır. Bu çocuklar saraylardaki gûlamhanelerde aynı anlayışta istenilen şekilde yetiştirilmiştir. Bu sistem sonraki dönemde Osmanlı Devleti'ni köklü biçimde, Türkiye Cumhuriyeti'ni kısmi olarak etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Selçuklular, Türkiye Selçukluları, Selçuklu ordusu, Subay yetiştirme, Gûlam sistemi.

¹ Bu makale Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2. yazar danışmanlığında 1. yazar tarafından "Türk Askeri Eğitim Sürecine İlişkin Tarihsel Bir İnceleme ve Model Önerisi" adlı doktora tezinin "Selçuklular" bölümünden üretilmiştir. Bu çalışmanın etik kurul onayı Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun 02.11.2021 tarih, E-35853172-300-00001846181 sayılı kararı ile alınmıştır.

² Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi, mehmetgun33@gmail.com, Orcid:0000-0003-0401-340X

³ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, profdrnuray@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9657-0339

Officer Training in the Seljuk Armies

Abstract

This study aims to investigate how officers were trained in Seljuk States and how this officer training affected the other Turkic states established after the Seljuks. This study uses a descriptive approach. It is designed as historical research. Its data, data collection instruments and process have qualitative research characteristics. Data sources were documents and experts. Data were collected through document analysis and interviews. The documents were selected according to the criterion sampling method and experts with whom interviews conducted were selected using snowball sampling method. The data collection instruments were three forms developed by the researchers. Miles-Huberman's qualitative data analysis model was used for data analysis. MAXQDA qualitative data analysis program was used to analyze the data. The results revealed that Seljuks developed their military training culture they brought from the Turkic States with the institutions they adopted from the Islamic states. The main source of officer training at that time was the young children called gulam. These children were educated in the gulamhane in the place following the same model. This system had a great impact on Ottoman Empire and partly on the Republic of Türkiye.

Keywords: Seljukids, Anatolian seljukids, Seljuk army, Officer training, Ghulam system.

GİRİŞ

Bir milletin belirli bir coğrafyada egemenlik kurup varlığını uzun zaman sürdürmesi, halkının refah içinde yaşaması, kültürünü ileriki çağlara ulaştırması sahip olduğu ordunun gücü ile yakından ilgilidir. Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar varlığını sürdüren, bunu büyük oranda ordusu sayesinde yapan milletlerden biri de Türklerdir. Türklerin buldukları coğrafyalarda güçlü devletler kurup kuruluşlarından kısa süre sonra yükselmelerinde ve hâkimiyet kurmalarında belirleyici ana unsur orduları olmuştur (Kafesoğlu, 1999).

Ordu; Eski Türkçede *otağ*, *ordugâh*, şeklinde *orta*, *merkez* sözünden gelmiştir (Ortaylı, 2018; Ögel, 1991). Eski Türklerin karakteristik özelliğinden kaynaklı olarak ordu; anlamından da anlaşılacağı üzere toplumsal hayatın merkezinde, diğer unsurlarla bütünleşik biçimde yer almıştır. Devlet kademelerindeki idari görevliler aynı zamanda asker kişiler olduğundan devlet mekanizması askeri disiplin içinde yönetilmiştir (Kafesoğlu, 1987). Bu durum Türklerin askeri karakterini ve kendilerine *ordu-millet*, *asker-millet* denilmesinin nedenini izah etmektedir (Eremrem, 1998).

Türkler; eski çağlardan günümüze çok sayıda devlet kurarak ulaşırken hayatta kalmak için büyük savaşlar vermişler, kendilerinden daha eski ve büyük alanlara sahip devletlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Çin, İran, Hint, Roma,

Bizans bu devletlerden bazılarıdır. Yarı göçebe yaşamı benimseyen, kendilerini rahata alıştırmamasından ve mücadeleci karakterlerini bozmasından çekindikleri ve savaşta koruması zor olacağı için büyük ve kalıcı barınaklar kurmayan (Togan, 1946) Türkler; Çin gibi büyük medeniyetlere karşı nasıl üstünlük sağlamış, onları vergiye bağlamıştır? Bu büyük ölçüde Türklerin cihangir, asker, teşkilatçı millet olmasına ve sahip oldukları ordularla elde ettikleri askeri başarılarla bağlanmaktadır (Kafesoğlu, 1999; Togan, 1946).

Türklerin askeri başarısında halk ve ordu arasında uyumun önemi büyüktür. Eski Türklerde askerlik halk arasında gönüllü yapılan bir hizmettir. Halk ve ordu bir bütün teşkil etmektedir. Büyük Hun Devleti teşkilatında özellikle barış zamanlarında sivil ve ordu diye bir ayırım yoktur. Ordu bir halk, halk da bir ordu düzeninde yaşamaktadır (Ögel, 2019; Turan, 2014). Bu yüzden Türk'ün hayat tarzı sürekli uyanık ve dikkatli olmasını gerektirmiştir. Zira sık sık yapılan baskınların ne zaman ve nereden geleceği belli olmamıştır. Baskın haberi geldiğinde herkes bir kargaşaya meydan vermeden yerini almıştır. Yüzyılların kazandırdığı yer alma düzenleri ve töreler bunu, kişilerin benliğine kadar sindirmiştir (Ögel, 1979). Sürekli düzenlenen seferler ve savaşa hazır olma hali, askerlik havası içinde yetişen Türk halkına başarılar sağlayan çabalardan birisidir (Divitçioğlu, 1987).

Baskın veya muharebe anında Türk askerinden beklenen davranışı sergilemesinin temel kaynakları onların cesareti, kahramanlığı ve aldığı askeri eğitimidir. Askerler sayesinde kısa sürede elde edilen başarılar ancak üstün meziyetli savaşçıların ve onlara komuta edecek nitelikli personelin yetişmesine bağlıdır (Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim [ODAOE], 2000).

İlk Çağda kurulan önemli Türk devletlerinden bazıları Büyük Hun (MÖ 220 - MS 216), Göktürk (MS 552-745) ve Uygur (MS 742-840) devletleridir (Öztuna, 1964). MÖ 4. yüzyıldan itibaren tam bir siyasi ve askeri teşkilatları olduğu kesin olarak bilinen Büyük Hun Devleti'nin iki büyük hükümdarı Teoman ve oğlu Mete'dir. Mete zamanında askeri eğitim kapsamında orduyu muharebeye sürekli hazır bulundurmak için tümen eğitim avı, büyük devlet avı adlı avlar tertiplenmiştir. Bugünkü anlamda birer tatbikat olan bu avlar Mete'nin ok atışı ile başlamış ve gelişmiştir. Bu sayede Mete birliklerini eğitimden sonra denemiş, küçük ihmali olanları dahi katı bir şekilde cezalandırmıştır. Mete böylece verdiği emri eksiksiz yerine getiren süratli, çevik ve attığını vuran atlı birlikler yetiştirmiştir (Akyüz, 2018; Kara Kuvvetleri Tarihi [KKT], 1996).

Çin tarihi belgelerinde Hunlarla ilgili olarak; *çocuklar koyunlara binip kuşlara, gelinciklere ve farelere ok atarlardı. Savaşçıların güç ve yetenekleri, yay çekmelerindeki ustalıkla ölçülürdü. Ata binme, yüzme, ok atma eğitimleri küçük*

yaşta ailede başlardı. Erkekler savaş için eğitim yapar; baskın, taarruzda bulunurlardı. Bu onların doğuş ve tabiatlarındandı (Németh, 1953, s.167) ifadeleri Mete'nin toplumda var olan sosyal disiplini eğitip, düzene koyarak nasıl bir imparatorluk yarattığının göstergesidir (Ekrem, 1996). Mete, Türk ordusunun eğitimine katı bir disiplin tesis ederek başlamıştır (KKT, 1996). Büyük Hun Devleti'ndeki disiplin ve askeri eğitim geleneği sonraki dönemde Göktürk ve Uygur devletlerinde sürdürülmüştür (Akyüz, 2018; Bayar, 2009).

İlk Çağın bitişinden sonra Orta Asya'daki Türk devletleri MS 9. yüzyıldan itibaren silsileler halinde İslam dinine geçmeye başlamışlardır (Togan, 1946). Türklerin ilk örgün eğitim kurumları Müslüman olmalarından sonra 9. yüzyılda açılan medreselerdir (Başaran, 1994). Askeri eğitim alanında ise ilk örgün eğitim kurumlarına dönemin önemli imparatorluğu Büyük Selçuklularda (MS 1040-1157) rastlanmaktadır (Akyüz, 2018; ODAOE, 2000). Büyük Selçuklular döneminde Anadolu'nun Türklere açılmasıyla Süleyman Şah önderliğindeki Türk akıncıların zamanla düzenli bir teşkilat ve siyasi birlik kurmalarıyla da Türkiye Selçukluları (1075-1308) ortaya çıkmıştır. Başta Büyük Selçuklu'ya bağlı olan Türkiye Selçukluları yükselme devriyle bağımsız devlet niteliği kazanmıştır (Göksu, 2010). Türkiye Selçukluları da askeri eğitim kurumları ve uygulamaları açısından Büyük Selçuklu mirasını geliştirerek devam ettirmiştir.

1071 yılında Malazgirt Meydan Savaşında Alparslan komutasındaki 50 bin kişilik Türk ordusunun, 200 bin kişilik Bizans ordusunu, uyguladığı taktik ve strateji ile yenmesi Türk ordusunun nitelikli asker ve komuta kademesine sahip olduğunun göstergesidir (ODAOE, 2000). Ordunun nitelikli komuta kademesinin ana unsuru ise iyi yetiştirilmiş subaylardır. Subay; *silahlı kuvvetlere intisab eden asteğmeden mareşale (ya da büyük amirale) kadar rütbeyi haiz askerdir* (211 Sayılı Kanun, md.3). *Bir ordunun kıymeti, zabitan (subay) ve kumanda heyetinin kıymeti ile ölçülür* (Atatürk, 1918, s.3) sözü de subayların ordudaki işlevini ortaya koymasından önemlidir.

Bu çalışmada; Selçuklular devrinde (Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçukluları) subay yetiştirme faaliyetlerinin nasıl yapıldığının ve bu faaliyetlerin kendisinden sonraki Türk devletlerine etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak Selçuklu ordularında;

- (1) Teşkilat yapısı ve insan unsuru nasıldır?
- (2) Subay rütbeleri ve sınıf/ihtisasları nelerdir?
- (3) Subay aday kaynakları nelerdir, aday temini nasıl yapılmıştır?
- (4) Subay yetiştirme eğitimleri hangi kurumlarda, nasıl yapılmıştır?
- (5) Verilen subay yetiştirme eğitimleri daha sonra kurulan Türk devletlerini nasıl etkilemiştir? sorularına cevap aranmıştır.

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

Araştırma sorularının cevaplanmasıyla eğitim bilimleri, Türk eğitim tarihi, askeri eğitim, askeri tarih alanyazınlarında doğrudan araştırma bulunmayan Selçuklu askeri eğitim sistemi içindeki subay yetiştirme eğitimlerinin özgün bir başlık altında ortaya konulması sağlanmıştır. Bu eğitimler ortaya konulurken eğitim sisteminden bağımsız düşünülemeyecek hususlar olan; Selçuklular devrindeki askeri yapı ve teşkilat, bu teşkilat içindeki insan unsuru, subaylara ait rütbe ve sınıflar, subay adayı temin yolları, eğitim kurumları, Selçuklu subay yetiştirme eğitiminin etkilendiği ve kendisinden sonra etkilediği Türk devletleri ele alınmıştır. Bu yönüyle araştırmanın alanyazındaki bir boşluğu doldurmaya katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışma; Selçuklular devri subay yetiştirme sisteminin, kendisinden sonraki Türk devletleri olan Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yürütülen subay yetiştirme eğitimlerine etkisini, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları tartışması, elde edilen bulgular ışığında günümüz subay yetiştirme eğitimleri için öneri geliştirmesi açısından önemlidir.

YÖNTEM

Yöntem bölümü; araştırma deseni, veri kaynakları, veri toplama araçları ve verilerin toplanması, verilerin analizi başlıklarından oluşmaktadır.

Araştırma Deseni

Selçuklular devrinde subay yetiştirme faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar; olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu, olduğu şekliyle ortaya koyar. Geçmiş veya mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla arasındaki ilişki ve etkileşimi açıklamaya çalışır (Kaptan, 1977 s.129). Araştırma betimsel araştırmalardan tarihsel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Tarihsel araştırmalar geçmişte meydana gelen eylemleri veya olayları tanımlamak, açıklamak ve dolayısıyla anlamak için verilerin sistematik olarak toplanması ve değerlendirilmesidir (Fraenkel vd., 2012, s.535). Tarihsel araştırma, eğitimcilerin geçmişe ışık tutarak eğitimin mevcut durumunu anlamalarına yardımcı olur. Aynı zamanda geleceğin eğitim koşullarına ilişkin senaryolar geliştirilmesine imkân tanır (Gall vd., 2002).

Tarihsel araştırmalar genellikle doküman inceleme (belgesel tarama), dönem uzmanlarının görüşlerinin alınması ve kişilerin tanıklıklarıyla sürdürülür (Bowen, 2009; Kaptan, 1977; Karasar, 2002). Bu tarihsel araştırma doküman incelemesi ve uzmanlarla görüşme yapılması yöntemleriyle yürütülmüştür.

Araştırma; veri kaynakları, veri toplama araçları, veri toplama ve analiz süreçleri açısından nitel araştırma özelliği göstermektedir.

Veri Kaynakları

Çalışmanın veri kaynakları dokümanlar ve uzmanlardır. Dokümanlar; belge, resim, heykel, insan etkinliğini gösteren herhangi bir fiziki kaynaktır (Kaptan, 1977). Bu çalışmanın dokümanları Selçuklular dönemine ait yazılı eserlerdir. Uzmanlar ise Selçuklular dönemi Türk tarihi, Türk askeri tarihi, Türk askeri eğitim tarihi ve/veya Türk eğitim tarihi alanlarında uzman kişilerdir.

Veri kaynaklarına dâhil edilecek doküman ve uzmanların belirlenmesinde nitel örneklemede kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veri kaynaklarından dokümanlar ölçüte dayalı (criterion) örnekleme, uzmanlar ise kartopu (snowball) örnekleme yöntemleriyle belirlenmiştir (Cresswell, 2013; Patton, 2005). Dokümanların veri kaynaklarına dâhil edilmesinde kullanılan ölçütler araştırmacılar tarafından geliştirilen iki farklı veri toplama aracında belirtilmiştir. Aday doküman olarak belirlenen kaynaklar bu ölçütleri sağlaması durumunda veri kaynaklarına dâhil edilmiştir. Yeni dokümanlara veya dokümanlarda geçen yeni verilere erişimin yavaşlaması, verilerin kendini tekrarlamasıyla yeterli veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiştir. Uzman veri kaynaklarının belirlenmesinde ise kendisine ulaşılan ve görüşüne başvurulmuş uzmanlar üzerinden yeni uzmanlara ulaşılması sağlanmıştır. Uzman kaynakların sayısının artırılarak veri çeşitlemesi sağlanması amaçlanmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Çalışmada üç farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlar araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Araçların geliştirilmesinde öncelikle alanyazın incelemesine dayalı taslak sürümler hazırlanmıştır. Bu sürümler çeşitli eğitim, askeri tarih, eğitim programı ve öğretim, askeri eğitim ve dil uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan alınan dönütlere göre gerekli güncelleme/geliştirme çalışması yapılarak formlara son şekli verilmiştir.

Bu araçlar; (1) Aday doküman uygunluk formu, (2) Eğitim programı ve eğitim sistemi tarama formu ve (3) Uzman görüşme formudur. Araçlardan ilk ikisi dokümanlardan, üçüncüsü uzmanlardan veri toplamada kullanılmıştır.

Aday doküman inceleme formu tarihsel araştırmalarda ulaşılan kaynağın iç ve dış değerlendirme ölçütlerine göre değerlendirilerek geçerlik ve güvenilirliğini sağlanması amacıyla geliştirilmiştir. İlgili sağlamlık ölçütlerini sağlayan dokümanda Selçuklular dönemiyle ilgili araştırmaya konu olan temaları barındırma durumu kontrol edilmiştir. Belirlenen ölçütlere uyan aday doküman, çalışmanın veri kaynaklarına dâhil edilmiştir. Eğitim programı ve eğitim sistemi

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

tarama formu ise çalışmanın sınırlarını çizmek, veri kaynaklarına alınan dokümanda ne arandığını, çalışmanın hangi alt problem ve temalarına veri sağlayacağını belirlemek için geliştirilmiştir. Bu araçta Selçuklu dönemine ait askeri eğitim, subay yetiştirme, gulâm sistemi, gulâmhane, eğitim sistemi, eğitim programı vb. çok sayıda tema/kod yer almaktadır. Görüşme formu ise uzmanlarla yapılan görüşmelerde yöneltilen açık uçlu soruların bulunduğu yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu formda, Eğitim programı ve eğitim sistemi tarama formundaki tema/kodların genel soru biçimleri bulunmaktadır.

Verilerin toplanmasında dokümanlardan elde edilen fazla miktardaki ham veri detaylı kaynak künyesi ile saklanmıştır. Ayrıca bu süreçte hangi/kaç kaynaktan hangi tema, koda veri sağlandığı kayıt altına alınmıştır. Uzman görüşmelerinden elde edilen veriler çözümlendikten sonra her soru için ayrı biçimde, uzmanlara atanan kodlarla (uzman 1, 2, 3) tutulmuştur. Uzmanlarla yapılan görüşmelerde, görüşme öncesinde kendilerine tebliğ edilen gönüllü katılım formunda belirtilen bilimsel etik ilkelerine uyulmuştur. Bu çalışmanın etik kurul onayı Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun 02.11.2021 tarih, E-35853172-300-000018461 81 sayılı kararı ile alınmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen doküman verilerinin analizinde doküman analizi, görüşme verilerinin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İki analiz sürecinin de yürütülmesinde nitel verilerin analizlerinde kullanılan Miles-Huberman Nitel Veri Analiz Modeli kullanılmıştır. Eldeki fazla miktardaki ham veri bu analiz bu modelinin basamaklarına (Miles ve Huberman, 1994) uygun olarak;

- (1) Araştırma sorularıyla sınırlı olacak şekilde azaltılmış, özetlenmiş, sınıflandırılmış, tema ve kodlara ayrılmış,
- (2) Görsel öğelerinden yararlanarak anlaşılır biçimde sunulmuş,
- (3) Elde edilen bulgulardan yola çıkarak sonuçlara varılması ve öneriler geliştirilmesi sağlanmıştır.

Doküman ve uzman veri kaynaklarından elde edilen veriler ayrı biçimde analiz edilmiştir. Yapılan analizlerden sonra her araştırma sorusu için bu kaynaklardan elde edilen bulgular birlikte sunulmuştur. Böylece aynı alt araştırma sorusu için farklı veri türlerinin birbirini desteklemesi, detaylandırması ya da varsa farkı boyutların ortaya konulması amaçlanmıştır. Verilerin analizinde tema, alt tema, kod sınıflamasının yapılmasında ve bunlar arasındaki ilişkinin bütüncül olarak görülmesinde MAXQDA veri analizi yazılımından yararlanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bulguları, araştırma sorularına uygun olarak geliştirilen başlıklar altında sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Selçuklu Ordu Teşkilatı ve İnsan Unsuru

Türk ve İslam ordularının 751 yılında Çinlilere karşı birlikte savaştığı ve Çin ordusunu mağlup ettiği Talas Savaşından sonra Türklerin İslam dinine geçişi hızlanmıştır. 10-11. yüzyıllardan itibaren kitleler halinde Müslüman olmaya başlamışlardır. Askeri maharetleriyle bilinen Türklerin Müslüman olması İslam dünyasında memnuniyetle karşılanmış, İslam dünyasının yaşadığı sorunların Türkler sayesinde aşılabileceğine dair inanış dahi ortaya çıkmıştır (Akpınar, 1994; Göksu, 2010; Yıldız, 1976).

İlk Müslüman Türk devletlerinin ortaya çıkışıyla Türklerin gerek askeri kültür gerek ordu teşkilatlarında değişiklikler de olmuştur (Şeşen, 1969). Türkler Müslüman olduktan sonra da devlet yönetiminde yine geleneksel Türk teşkilat yapısını büyük ölçüde korumuşlar ancak karşılaştıkları yenilikleri de teşkilatlarına uygun biçimde dâhil etmişlerdir. Selçuklular eski Türk/Türkmen geleneklerini muhafaza etmekle birlikte, Ortaçağ İslam devlerine has payitaht sistemi, buna uygun düzenlenmiş teşkilat yapısı ve sivil idare oluşturmuşlardır (Göksu, 2010; Turan, 1971). Bu konuda bazı uzman görüşleri şu şekildedir:

Uzman 1: Selçuklular Türkistan kültürünün bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Oğuzların Kınık boyuna mensup olduklarından eski Türk devlet kültürünü ve askeri sistemini korumuşlardır. Selçuk Bey, babasının hükümdarı olduğu Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılırken kendi askeri birliğini de yanına almıştır. Kendine bağlı Müslüman Oğuzlarla varlığını sürdürmek için bölgede eski ve güçlü olan Gazneliler, Samaniler, Karahanlılar gibi devletlerde de mücadele etmiştir. Mücadele sırasında kendisi gibi Müslüman ve Türk olan bu devletlerin siyasi ve askeri teşkilatlarından da uygun gördüklerini kendi sistemine dâhil etmiştir. Eski Türk geleneklerini korurken, eskiye göre merkezi daha güçlü bir hassa ordusu, daha mükemmel uygulanan toprağa dayalı asker yetiştirme sistemi (iktâ) kurmaları bunun örnekleridir.

Uzman 2: Selçuklu dönemi askeri açıdan tabanda göçebe yaşama bağlı askeri alışkanlıkların devam ettiği, ilave olarak düzenli ve kalıcı orduların kurulduğu bir dönemdir. Merkezi güçlü bir devlet teşkilatı bu dönemin temel bir özelliğidir.

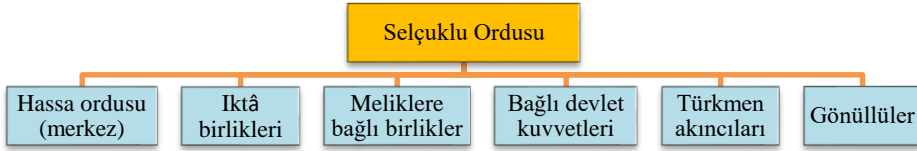
Selçukluların elde ettiği başarılar ve sonraki Türk devletlerine miras bıraktıkları bu sistem eski Türklerin teşkilatçı geleneksel devlet yapısı ve Türk töre, ananeleri

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

ile İslam kurumları arasında uyumlu bir bağ kurarak yeni bir senteze ulaştıklarını göstermektedir.

Selçuklu devletlerinde ordu teşkilatı ve bağlı birlikler Şekil 1'deki gibi gösterilebilir (Göksu, 2010; Kafesoğlu, 1953; Köymen, 2001; Uyumaz, 1992).

Şekil 1. Selçuklu ordusu teşkilatı

Hasşa ordusu; devletin merkez ordu teşkilatıydı. Bu ordu saraya alınıp yetiştirilen gulâmlardan oluşurdu. Yaklaşık 4 bin kişiydi. Bunlardan 3 bini sipehsalâr (ordu komutanı) ve emirlerin komutasına verilirken, bini bizzat sultanın emri altındaydı. Sultanın emrinde bulunan ve gulâman-ı has adı verilen bu birlikten de 200 kişi özel olarak seçilir ve sultanın muhafaza işlerini ve hizmetini görürdü. Çavuş, candâr ve perdedâr gibi özel saray görevlileri de bunlardan seçilirdi. Bunların 20'si sultanın tahtının etrafında dururdu. 200 kişi 50 kişilik gruplar halinde görev yapardı. Her grubun başında onlara komuta eden ve eğitimlerinden sorumlu nakip'ler bulunurdu. Aralarındaki birlik ve muhabbet duygularını artırması için maaşları bazen bizzat sultan tarafından ödenirdi (Koca, 2005; Nizamü'l Mülk, 1999). Bir uzman hasşa ordusu hakkında şunları ifade etmiştir:

Uzman 2: Gaznelilerden örnek alınan Hasşa/Hasse orduları vardı. Bunlar sultana doğrudan bağılı profesyonel bir orduydü. Maaş alırlardı, görevleri askerlikti. Yabancı unsurlardan küçük yaşta devşirilen çocuklar bu ordunun temeliydi. Burada en önemli unsur aldıkları eğitimdir. Eğitimin hedeflediği ideal asker tipi, Türk-İslam karakteri kazanmış, devlete ve sultana sadık bir personeldir.

İktâ birlikleri; işleme, gelir elde etmesi ve maiyetini beslemesi için kendilerine toprak verilmiş iktâ sahiplerince yetiştirilen askerlerdi. İktâ sahipleri genellikle merkezden atanmış gulâm kökenli asker kişilerdi. İktâ sistemi klasik İslam müesseselerinden biri olmakla birlikte Selçuklu veziri Nizamü'l Mülk (1018-1092) tarafından aksayan yönleri tadil edilip, Selçuklu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarına göre yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemde iktâ yaygın ve düzenli olarak en iyi biçimde uygulanmış, önceki İslam ülkelerinden farklı olarak toprağa bağılı ordu sisteminin kurulmasına aracılık etmiştir (Göksu, 2010; Nizamü'l Mülk, 1999). Asıl işi savaşmak ya da savaş için hazırlık yapmak olan

ıktâ sahibi komutanların beslemekle yükümlü olacakları asker ve ıktâlar dönemin merkezi karar olma organı Divan-ı Arz tarafından belirlenmiştir (Köymen, 1964; Taneri, 1994). Selçuklu ıktâ sistemi hakkında bir uzman görüşü şöyledir:

Uzman 3: Selçukluların yine devşirerek kullandığı ıktâ sistemi ülkenin içlerine, taşraya kadar yayılan bir teşkilattır. Askeri eğitim bu sayede tabana kadar indirgenmiştir. İktâ sistemiyle yetişen ve taşrada görev yapan bu birlikleri de yarı profesyonel askerler olarak saymak yanlış olmayacaktır.

Sultan Melikşah zamanında (1055-1092) sayılarının 46 bin kadar olduğu bilinen ıktâ askerleri o dönem ordunun ana muharebe unsuruydu. İktâ sahipleri kendi maiyetine kötü muamelede bulunamazdı. Aralarındaki ilişki kanunlarla belirlenmişti. Sefer zamanında ordu bünyesine katılan ıktâ askerlerinin ihtiyaçları merkez tarafından karşılanırdı. İktâ askerleri sefer zamanlarında bağlı oldukları ıktâ sahibinin değil, kendilerine atanan gulâm kökenli emirlerin (general) komutası altında olurlardı (Kafesoğlu, 1953; Pehlivanlı, 2006).

Selçuklu ordusunun bir diğer unsuru *melik ve hanedan üyelerine bağlı kuvvetler* idi. Bu kuvvetler tıpkı merkez teşkilatındaki daimi ve maaşlı gulâm ve ıktânın küçük haliydi. Birçok devlet erkânı ve meliklerin kendine ait hassa ordusu, gulâmları vardı (Kafesoğlu, 1953; Koca, 2005). Ordunun önemli bir unsuru olması yanında bunların bazı mahzurları da vardı. Askeri birlik sahibi bu kişilerden sultana isyan edenler, merkezi hükümet için tehdit oluşturacak kadar güçlenenler olmuştu. Bu sebeple bazı yönetici ve meliklerin sultan tarafından toptan yok edildiği zamanlar da oldu (Göksu, 2010; Nizamü'l Mülk, 1999).

Selçuklu devletlerinin fetih veya anlaşma ile kendi egemenliklerine aldıkları devletler vardı. Bu devletler ile yapılan anlaşmada özerklik şartları, ödeyecekleri vergi ve sefer zamanı Selçuklu ordusuna dâhil edecekleri asker sayıları belirlenirdi. Bu anlaşmaya uymamak, tâbi olunan sultana isyan etmek demektir. Savaşta, bağlı devlet kuvvetlerinin Selçuklu ordularına kattıkları asker sayılarının toplamı orduda önemli bir yekûnu oluştururdu (Köymen, 1967). Bağlı devlet kuvvetleri konusunda bir uzman şu ifadelerle yer vermiştir.

Uzman 1: Selçuklular güçlü devlet iken yaptıkları seferlerde kendisine bağlı devletler taahhüt ettikleri askerleri orduya dâhil etmiş, gereken desteği sağlamışlardır. Ancak ne zaman zayıfladıkları fark edilmiş, bağlı devletler belirlenen şartları yerine getirmemeye başlamıştır. Hatta bazı savaşlarda verdikleri askerler karşı devlet güçlerine katılmıştır. Bağlı devlet kuvvetlerinden faydalanmanın yolu öncelikle güçlü kalmaya, diğer ordu unsurlarının eğitiminden taviz vermemeye bağlıdır.

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

Kuruluş öncesi, kuruluş dönemi ve ilk gelişme dönemlerinde Türkmen akıncıları ordunun ana unsurudur. Yaptıkları bölgesel akınlar, fetih bölgelerine düzenledikleri ön saldırılar, hasım güçler üzerinde istihbari ve psikolojik üstünlüğün sağlanmasında, devletin genişlemesinde büyük katkı sağlamıştır. Fakat bu birlikler daimi ve düzenli ordu niteliği taşıyamıyordu. Türkmenlerin merkezi orduya bağlanmak ve emir altına girmek istememesi gulâm ve ıktâ sisteminin gelişmesine zemin hazırladı. Türkmenlerin ise zaman ilerledikçe Selçuklu ordusundaki işlevi azaldı. Buna rağmen Türkmen birlikleri akınlarına ve ordunun fetihlerine öncülük etmeye devam ettiler (Göksu, 2010; Köymen, 2000). Türkmenlerin ordudaki durumuyla ilgili bir uzman şunları belirtmiştir:

Uzman 2: Göçebe yaşamın devam ettirildiği bu dönem aynı zamanda yerleşik hayata geçiş, merkezileşme, yeni silah sistemlerinin ortaya çıkışı, askerlikte belli bir ihtisasta/sınıfta uzmanlaşma, yeni kuşatma ve savunma becerilerinin gelişmesine de sahne olmuştur. Bu dönemde profesyonelleşme, kurumsallaşma ve süreklilik önem kazanmıştır. Türkmenlerin bunlardan uzak kalması ya da kendi istekleriyle geleneğe bağlı kalmaya devam etmeleri orduda yeterince yer alamamalarının bir sebebidir.

Selçuklu devletlerinin bir diğer bileşeni de *gönüllüler* idi. Bunlar genelde buldukları bölge ya da şehrin adıyla anılırdı. Savaşa katılma amaçları büyük ölçüde ganimet elde etmek, cihat duygusu ya da maceraperestlikti. İçlerinde şehrin başıbozuk, eşkıya tipleri de bulunurdu. Savaşın kazanılmasında ya da kaybedilmesinde büyük bir etkileri olmazdı (Koca, 2005; Köymen, 1967).

Selçuklu ordularının ana unsurunu kuruluş aşamasından sonra gulâm ve ıktâ sisteminden yetişmiş askerlerin meydana getirdiği görülmektedir. Özellikle gulâm sistemiyle küçük yaşta eğitime alınan çocuklar zaman içinde ordunun çeşitli kademelerinde görev alarak üst rütbe ve mevkilere ulaşmış, ordunun ana komuta kademesini oluşturmuştur. Kendilerine verilen ıktâ arazilerinden elde ettikleri ürün ve gelirler ile emri altındaki askerlerin savaşa hazır halde bulunmasından da yine gulâm kökenli komutanlar sorumlu olmuştur. Bu kişiler sadece askeri kadrolarda değil, merkezin ve taşranın sivil yönetiminde de görev yapmıştır. Birçok askeri rütbe ve sınıf kadroları ile sivil yönetici kadroları gulâm kaynaklı personel tarafından doldurulmuştur.

Selçuklularda Subay Rütbeleri ve Sınıfları

Eski Türklerde olduğu gibi Selçuklu ordularının da başkumandanı sultan idi. Sultandan sonra ordunun komuta heyetini hanedan üyeleri, vezir ve sipehsalâr gibi yüksek rütbeli komutanlar oluştururdu. Bunlardan başka otakbaşı, haylbaşı,

bölükbaşı, hacib, serleşker, emir, beglerbegi rütbeleri gelirdi (Aksarayı, 1999; Anonim Selçukname, 1952; Hasan Enveri, 1373; İbn Bibi, 1941; Koca, 2003).

Otakbaşı/otağbaşı (visakbaşı) ordudaki ilk rütbedir. Günümüzdeki manga komutanının seviyesinde 8-10 kişilik birliği sevk ve idare ederdi. (Genç, 2002; Hasan Enveri, 1373; Köymen, 2001). *Serhayl (haylbaşı)* ise 10-50 kişilik askerin komutasından sorumluydu (Hasan Enveri, 1373; Koca, 2005; Nizamü'l Mülk, 1999), bugünkü takım komutanına karşılık geliyordu. *Hacib* rütbesindeki bir subayın emrinde 50 civarında asker bulunurdu. *Bölükbaşı (ellibaşı, bölük serdarı)* rütbesindeki subayın da ortalama 50 kişilik birliğe komuta ettiği tahmin edilmektedir (Göksu, 2010; Koca, 2005; Yazıcıoğlu Ali, 2009).

Serleşker (sübaşı) bir bölgenin ya da şehrin idari ve askeri işlerinden sorumlu kişilerin rütbesidir. Selçuklu ordusunun önemli bir bölümünü oluşturan ıktâ askerlerinin başındaki ıktâ sahipleri de serleşker rütbesindedir (Aksarayı, 1999; Baykara, 1978; İbn Bibi, 1941). *Emir* unvanı taşıyan devlet ricalinin komuta ettikleri asker sayısı 5-10 bin arasındadır (Hasan Enveri, 1373; Köymen, 2001). Günümüzün general rütbelerinden bir kısmının karşılığıdır. Fakat emir sözcüğü orduda görevli subaylar için genel bir ifade olarak da kullanılmıştır. Eski Türklerdeki Bey, beg sözünün dengidir (Köprülü, 1992). *Melikü'l ümera ya da beglerbegi* ordu içindeki başkomutan, sultandan sonraki en yetkili askeri makamdır (Göksu, 2010; İbn Bibi, 1941). Subay rütbeleri hakkında bir uzman sunları söylemiştir:

Uzman 2: Selçuklu ordusundaki subay rütbeleri ve kademeler arasındaki oran (onluk, yüzlük, binlik gibi) eski Türklerden beri uygulanan sistem ile neredeyse aynıdır. Mete zamanında en gelişmiş şeklini alan bu düzen sonraki Türk devletlerinde neredeyse hiç değişmeden uygulanmıştır. Ancak Selçuklularda bu subay rütbelerinin öz Türkçe adları yerine bunlara alternatif Farsça isimler (hacib, serleşker, serhayl gibi) olduğu görülür. Bunda Büyük Selçukluların merkez coğrafyasının İran bölgesi olması, resmi yazı dilinin Farsça olması, önemli vezirlerin (Nizamü'l-Mülk dâhil) Fars kökenli olmasının da etkisi büyüktür. Bu, öz Türkçemiz için dönemin olumsuz bir özelliği olarak göze çarpar. Kullanılan dil; kültürden, eğitimden bağımsız düşünülemez.

Selçuklu ordularında rütbelerden bağımsız olarak subayların ve askerlerin belli bir alanda uzmanlaştıkları, ihtisas sahibi oldukları sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar o dönem için genellikle savaşta kullandıkları silahlara ve ustalaştıkları alanlara göre ayrılmıştır. Selçuklu kaynaklarında geçen sınıflar belirli ölçüde tespit edilmiş olsa da henüz adı ya da ne iş yaptığı tam olarak belirlenemeyen sınıflar da olduğu düşünülmektedir. Ancak Selçuklu ordularının genel olarak atlılar ve yayalardan oluştuğu, atlıların sayılarının yayalara göre oldukça fazla olduğu;

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

herkesin uzmanı olduğu silahı taşımak ve kullanmakla yükümlü olduğu bilinmektedir (İbn Bibi, 1941; Mateos, 2000; Nizamü'l-Mülk, 1999). Yapılan işin muharebeye etkisine göre bu sınıflar; muharip ve gayr-ı muharip (yardımcı) sınıflar şeklinde ayrılabilir. Bu sınıflar Tablo 1'deki gibi özetlenebilir (Aksarayi, 1999; Göksu, 2008, 2010; İbn Bibi, 1941; Koca, 2005; Köymen, 1967, Merçil, 2006; Uyumaz, 1992):

Tablo 1
Selçuklu Ordularında Muharip ve Gayr-ı Muharip (Yardımcı) Sınıflar

Muharip Sınıflar	Yardımcı Sınıflar
1. Okçular, tirendazan	1. Levazım
2. Kemandaran (yay taşıyıcı, okçu)	2. İkmal
3. Kılıççılar, tığdaran	3. İlaşe, seyyar mutfaklar, yiyecek tedarigi ve temizlik işleri
4. Şimşirdaran, kılıççı, kılıç yapan, üreten	4. Haberleşme, ulak ve kasıdlar
5. Mızrakçılar, harbedaran	5. İstihbarat, casus, cevasis, münhiyan
6. Gürzcüler, gürzdaran	6. Sağlık, tabipler, yaralı tedavisi, seyyar hastane ve seyyar hamam kuruluşu
7. Debbusdaran (topuzcu, topuzla savaşan)	7. İdari ve mali işler, ordu kâtipleri
8. Kemendendazan, kementçi	8. Hukuk, ordu kadıları, kadı-yı leşker
9. Mancılıkçılar, mancıniki	9. Mühendis, mimarlar (istihkâm, inşaat işleri)
10. Arradeciler, üstad-ı arrade-saz	10. Usta ve sanatkârlar (yapı, demir, ahşap, silah imal onarımı)
11. Çarhçılar, çarkçı, çarhi, zemberekçi	11. Ordupazarlar (kuruluş ve ürün tedariki)
12. Neftçiler (neffate, neffatan, neffatun) (kaleye, sura tırmanana yağ döken)	12. Nakliyeciler (silah, teçhizat ve ağır malzemelerin taşınması)
13. Lağımçılar, nakkaban (kaleye girmek için tünel kazanlar)	13. Baytarlar (binit ve yükletlerin bakım ve tedavisi)
14. Sengrevan, taş atıcı	14. İlim ve din adamları, müneccimler
15. Yezek, keşif birlikleri	15. Askeri bando görevlileri
16. Öncüler, talaye, talayi, tali'a	
17. Leşkeri pirşev, öncü kuvvet	
18. Artçı kuvvetler	

Selçuklu ordusundaki ihtisaslaşmaya ilişkin bir uzman görüşü şöyledir:

Uzman 3: Eski Türklerle göre Selçuklu ordusundaki sınıf ve ihtisasın çokluğu profesyonel askerliğin, uzmanlaşmanın göstergesidir. Bu durum herkesin her işi belli oranda yapması yerine, belli işi en üst seviyede yapmasını gerekli kılmıştır. Böylece önce temel askeri eğitimin, ardından belli sınıf eğitimlerinin kurumsal düzeyde yapılmasının temelleri atılmıştır.

Selçuklu ordularında kullanılan rütbelerin ve komuta ettikleri birlik miktarlarının eski Türklerden kendilerine miras kaldığı şekliyle büyük oranda korunduğu

görülmektedir. Ancak rütbe adlarının öz Türkçelerine ek olarak Farsça karşılıklarının da kullanılması Selçuklulara bu dilin olumsuz etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Dönemin askeri sınıf/ihtisaslarıyla günümüz karşılaştırıldığında kullanılan silah-araçlarda meydana gelen değişikliklerden kaynaklı özellikle muharip sınıflarda önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak, halen muharip ve yardımcı sınıf ayrımının günümüzde de devam ettiği; keşif birliği, öncül-artçıl birlik, ikmal, levazım, sağlık, idari, istihbarat, haberleşme, nakliye, bando, hukuk, mühendis gibi sınıf ya da görev alanlarının günümüzde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca temel askerlik eğitiminden sonra bir alanda uzmanlaşmayı sağlayacak sınıf eğitimlerinin Türk askeri eğitim tarihinde bu dönemde başladığı söylenebilir.

Subay Kaynakları ve Subay Adayı Temini

Selçuklu ordularında görev yapan subayların önemli bir kısmı gulâm kökenlidir. Gulâm; erkek çocuk, delikanlı, âzat edilmiş köle, genç hizmetkâr; efendisine bağlı muhafız anlamında Arapça bir kelimedir (Terzi, 1996). Gulâm sistemi ise esir veya köle olarak hizmete alınan kimselerin kabiliyetleri ve aldıkları eğitim neticesinde kazandıkları beceriye göre başta ordu olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde istihdam edilmesi suretiyle işleyen mekanizma biçiminde ifade edilebilir (Göksu, 2010, s.27). Sistem, eğitime alınan adayların temini ve bu kişilerin savaşlarda kullanımını açısından köle askerlik sistemine benzesede bu kişilerin devlet hizmetlerinde istihdam şekilleri ve niteliği açısından mahiyetleri oldukça farklı ve üstündür.

Kölelerin askeri amaçlı kullanımını, kölelik sisteminin ortaya çıkışından itibaren varolan bir uygulamadır. Buna karşılık gulâm sisteminde, temin edilen kölelerin sistemli bir eğitime tabi tutulup profesyonel asker olarak yetiştirilmesi, daimi ve maaşlı biçimde muhtelif devlet hizmetlerinde görevlendirilmesi söz konusudur. Dolayısıyla sisteme giriş yapan bir gulâm profesyonel asker niteliği kazanmakta, sıradan kölelerden farklı bir konuma geçmektedir (Pipes, 1981). Vezirlik makamına kadar erişebilen gulâmların Selçuklurdaki konumları düşünüldüğünde köle mi yoksa efendi mi oldukları tartışılmalıdır (Göksu, 2017). Gulam sistemi hakkında bir uzman şunları ifade etmiştir:

Uzman 1: Gulâm sisteminin temeli köleliğe dayansa da Selçuklularda gulâmların aldıkları eğitim sayesinde eriştikleri seviye köle olmayan sıradan halkın da çok üzerindedir. Bunlar; bir bölgenin komutanı, valisi, ıktâ sahibi, emrinde binlerce askeri olan kişilerdir. Köle olarak içlerinden çıktıkları halkın idari ve askeri amiri olmuşlardır. Bazen kendi küçük saltanatlarını kurmuş, büyük servet biriktirmişlerdir.

Gulâmlar, Selçuklu saray ve hükümet teşkilatı ile orduda önemli mevkilere sahiptir. Merkezi hassa ordusu yöneticileri, merkez ve taşra sivil yöneticileri ve ıktâ sahipleri büyük ölçüde gulâmlardan seçilmiştir. Devletin bekası ve halkın refahı için kritik kadroları işgal eden gulâmların temini ve eğitimlerine başta sultanlar olmak üzere devletin ileri gelenleri büyük önem göstermiştir. Gulâmların (1) harp esirleri arasında seçilerek, (2) satın alınarak, (3) hediye gibi yöntemlerle temin edildiği anlaşılmaktadır (Aksarayı, 1999; İbn Bibi, 1941; Mateos, 2000).

En yaygın gulâm temin yolu *harp esirleri arasında seçme* idi. (Göksu, 2010). Bu yöntemin dayanağı Selçuklu devletlerinde uygulanan İslam harp hukukudur. Bu hukukta cihat, ganimet paylaşımı gibi meselelerde olduğu gibi harp esirlerine nasıl muamele edileceği de açıklanmış, devlet yöneticilerine bu konuda hukuki ve vicdani sorumluluk yüklenmiştir (Keykavus bin İskender, 2006; Vehbe Zuhayli, 1996). İslam hukukunda harp esirleri savaşta ele geçirilen diğer mallarla birlikte ganimet sayılmış, bunların beşte birinin devlet hazinesine bırakılması esas alınmıştır (el-Mevardi, 1994). Bu esasa bağlı olarak savaşta ele geçirilen yerlerdeki esir çocuklardan beşte biri (özellikle küçük yaşta ve belli yönleriyle temayüz edenler) seçilerek saray bünyesinde eğitilmek üzere alınmıştır (İbn Bibi, 1941; Mateos, 2000).

Gulâm temininde başvurulan ikinci yöntem *satın almadır* (Keykavus bin İskender, 2006; Merçil, 1996). Nitekim bazı temel kaynaklarda dirhemle satın alınan gulâmlara değinilmiş, bunların orduda önemli bir unsur olarak bulunduğu vurgulanmıştır (Aksarayı, 1999). Yazıcıoğlu'nun Selçuknamesi'nde geçen *Kayı ve Bayat boyundan kuvvetli yiğitler devşirib, Kıpçak kullar alub savaş ve harb ta'lim ettirdi...* (Yazıcıoğlu Ali, 2009, s.320) ifadesi savaş konusunda maharetli boylardan satın alma yoluyla gulâm temin edildiğini göstermektedir.

Üçüncü yöntem ise *hediye etme* yoludur. O dönem hükümdara hediye verilmesi uygulaması belli esaslara bağlıydı. Bunlardan bazıları iyi niyet göstergesi olarak sunulurken, bazıları çeşitli diplomatik anlamlar taşımaktaydı. Bu hediyeler arasında türlü mücevherler, elbiseler, silahlar, atlar olduğu gibi gulâmlar da vardır. Elbette bu yolla hediye edilen gulâmın sultana uygun, iyi eğitim görmüş, özel olarak seçilmiş olması beklenirdi. Çeşitli vesilelerle farklı Selçuklu sultanlarına gümüş tenli Kıpçak gulamlar; ay yüzlü gulamlar; selvi boylu, gümüş tenli, parlak gulâmlar hediye edilmiştir (İbn Bibi, 1941). Hediye olarak saraya giren özellikle ileriki yaştaki bir gulâm ile küçük yaşta alınıp yetiştirilen bir gulâm aynı tutulmamıştır. Hediye gelen gulâm genellikle önemsiz işlerde kullanılmış, bazen de serbest bırakılmıştır (Göksu, 2010).

Temin edilen gulâmların etnik kökenlerine bakıldığında büyük bir çeşitlilik olduğu göze çarpmaktadır. Saraya alınan gulâmlardan; Türk, Rum, Rus, Gürcü, Tacik, Hitay, Kıpçak, Frank hatta Çinli olduğu anlaşılmaktadır (İbn Bibi, 1941). Bunun nedeni büyük ölçüde yeni alınan bölgelerde çeşitli etnik kökenden milletlerin yaşaması ve savaş esirleri arasından seçilen gulâmların da bu çeşitliği göstermesidir. Ancak, buna bakarak gulâmların ve onların oluşturduğu birliklerin, oradan buradan toplanmış farklı unsurlardan teşkil, ortak ruh ve kabiliyetten yoksun ordular olduğunu düşünmemek gerekir. Gulâmlar önemli seçim aşamalarından ve zorlu eğitim süreçlerinden geçtikten sonra sadece harp sanatını değil içinde bulunduğu devletin ve toplumun esasları konusunda da kendini yetiştirmiş, sultana ve devlete bağlılığını çeşitli vesilelerle ispatlamış kişilerdir (Göksu, 2010).

Subay Yetiştirme Eğitimleri, Gulâmlar ve Gulâmhaneler

Büyük Selçuklularda saraya alınan ve kara gulâm ya da acemi gulâm olarak nitelenen birisi bu iş için görevlendirilen özel seçilmiş öğretmenler tarafından yetiştirilmekteydi (Er-Ravendi, 1999; Reşidü'd-din Fazlullah, 1999). Bu durum sarayın subay yetiştirmede merkezi bir mektep olduğunu göstermektedir (Köymen, 2001).

Nizamü'l-mülk Türkiye Selçukluları döneminden bahsederken *gulâmların satın alındıkları günden, ihtiyarlamış ve görevinde ilerlemiş oldukları zamana kadar yetiştirme ve derecelenmelerinde eskiden (Samanilerde ve Büyük Selçuklularda) takdire şayan bir düzen olduğunu fakat şimdilerde sistemin temelinden yok olduğunu* ifade etmekte ve eski gulâmhanelerde bu eğitimlerin nasıl yapıldığını açıklamaktadır (Nizamü'l-Mülk, 1999, ss.140-141):

Satın alınan gulâm ilk yıl yaya olarak alayda rikab, zendeneci kaftan ve hafif bir çizme ile hizmet ederdi. Bu gulâmın bu bir yıl içinde gizli veya açık ata binmesine izin verilmezdi. Bindiği haber alınırca cezalandırılırdı. Gulâm bir yıl çizme ile hizmet edince bu durumu visakbaşı hacibe, hacib de padişaha iletirdi. O zaman gulâma ham deri kaplı, eğerciği sade deri yuları olan küçük bir Türk atı verilirdi. Bir yıl da at ve kamçıyla hizmet edince ikinci yıl beline bağlayacağı bir kılıç verilirdi. Üçüncü yıl ise ata binme zamanında bağlayacağı yay kabı ve okluk verilirdi. Dördüncü yıl öncekinden daha iyi bir eyer, yıldızlı bir gem, bir kaftan, üstüne bir halka asmış olduğu bir çomak verilirdi. Beşinci yıl bir sâki ve beline bir kadeh asmış olan bir abdar olurdu. Altıncı yıl camedarlık yapardı. Yedinci yıl ona tek tepeli 14 kazıklı bir çadırcılık verilirdi. Üç yeni satın alınmış gulâm onun kıtası yapılırdı. Kendisine de visakbaşı rütbesi verilirdi. Gümüş iplik çekilmiş siyah kulakçık ile Gence kaftanı giydirilirdi. Mevkisi, haşmeti maiyeti, rütbesi artırılırdı. Nihayet haylbaşı olurdu. Böylece liyakatleri,

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

hünerleri, şecaatleri bütün herkese malum olurdu. Elinden büyük işler gelirdi. İnsan tutucu ve hüdavendigar idi. O vakit 30-40 yaşına varmadıkça kendisine emirlik ve valilik rütbesi vermezler, hiçbir işe tayin etmezlerdi.

Bu durum gulâmhaneye yeni alınan bir gulâmın en alt seviyeden itibaren izleyeceği eğitim sürecinin tüm ayrıntılarıyla bir programa ve kesin kurallara bağlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca eğitim süreci içinde belirli bir aşamayı geçtikten sonra subay rütbeleriyle nasbedilmeye başlandığı, ilgili subaya belirli bir maiyet (askeri birlik) verildiği, eğitim sürecinin daha sonra da devam ettiği anlaşılmaktadır. Bir subayın emirlik, valilik gibi üst mevkilere ulaşması için belirli bir yaş ve o yaşın gerektirdiği görev safahatını geçirmesi beklenmektedir.

Nizamü'l-mülk, eserinin bir yerinde sultana küskün olan Türkmenleri devlete bağlayacak teklif sunmaktadır. Bu teklifte Türkmen çocuklarından bin kadarının saray gulâmları tarzında yetiştirilmesi, bunun için de at, silah ve hizmet terbiyesi almaları gerektiğini ifade etmektedir (Nizamü'l-mülk, 2000, s.132). Köymen (2001, s.241) bu ifadeye bağlı olarak Türkmen çocuklarına özellikle at üzerinde silah kullanmanın ve sultana hizmet adabının öğretileceğini, bu eğitimin de Türkmen çocuklarına özel olmayacağını, gulamhanede verilen eğitim kapsamında bunların da olduğunu vurgulamıştır. Büyük Selçuklu gulâmlarına verilen eğitim kapsamında ata binme, silah kullanma, harp etme ve hükümdara hizmet adabı gibi konular da vardır. Nitekim bu kişilerin ancak 18-20 yıllık bir eğitimden sonra önemli mevkilere geldikleri ve devlete sadâkat ve liyakatle hizmet ettikleri görülmektedir. Bu durum şüphesiz aldıkları eğitim sayesinde (Göksu, 2010).

Türkiye Selçuklularında da küçük yaşta sahiplenilen gulâmların yine gulâmhane, gulâm mektebi ya da vuşakhane adı verilen mektep veya askeri kışlalarda yetiştirildiği düşünülmektedir. Mekteplerde gulâmların istenilen şekilde yetişmesinden yine gulâm kökenli asker şahıslar sorumludur. Bu kişilere de babayan adı verilmektedir (Aksarayı, 2000; Koca, 2005). İsimleri farklı olsa da Türk-İslam devletlerinde mevcut bulunan bu sistemin Türkiye Selçukluları döneminde daha ciddi ve düzenli hale getirildiği söylenebilir (Göksu, 2010). Gulâmhanelerde yürütülen eğitimler hakkında bir uzman şunları belirtmiştir:

Uzman 3: Bu kurumlar muhtemelen Türk eğitim tarihinde askeri eğitimin örgün olarak yürütüldüğü ilk yerlerdir. Eğitimler belirli yerde, belirli bir yaş grubuna yönelik ve bir eğitim programı takip edilerek yapılmıştır. Eğitimin hangi yılında neler yapılacağı, hangi süreçlerin takip edileceği, eğitim sonunda ulaşılmaması beklenen insan tipi özellikleri ve profesyonel öğretmenlerden söz edilebilir.

Alaad-din Keykubad (1190-1237) kendisine bağlı emirlerden 24 kişiyi aynı anda öldürterek tasfiye etmiştir. Bunun sebebi; emirlerin bundukları yerlerdeki şatafatlı yaşayışı, yüksek miktarda servetleri, kendi büyük askeri birliklerini kurarak sultanı tehdit eder boyuta ulaşmalarıdır. Tasfiye sürecinden sonra Sultan bunların küçük saraylarında kurduğu gulâmhanelerin dağıtılmasını, yaşı büyük gulâmların serbest bırakılarak kendi rızıklarını aramalarını emretmiştir. Küçük yaştaki gulâmlarına eğitim sürecine kaldıkları yerden devam etmek üzere merkezi gulâmhaneye alınmalarını buyurmuştur (İbn Bibi, 1941; Merçil, 1999). Bu durum ülkenin farklı bölgelerinde (Konya, Sivas, Diyarbakır gibi) gulâmhaneler olduğunu göstermektedir. Ayrıca buralarda sayıları binlerle ifade edilen gulâm yetiştirildiği bilinmektedir. (Vryonis, 2001).

Alaad-din Keykubad dönemine ilişkin bu olay gulâm (subay) eğitiminin küçük yaşta başlaması gerektiğine, belirli bir yaştan sonra başlanılan eğitimin istenilen sonucu vermediğine örnek oluşturmaktadır. Dağıtılan gulâmhanedeki yaşça büyük gulâmlar kendi haline bırakılırken, küçük yaştaki gulâmlar eğitilmek üzere alınmıştır. Burada büyük yaştaki gulâmın serbest bırakılmasının bir nedeni de onun eski emirine bağlılık ve muhabbet duyması, emirini ortadan kaldıran sultana karşı bir düşmanlık besleyebileceği ihtimalidir.

Mevcut kayıtlarda gulâmhanelerde uygulanan eğitim programı hakkında detaylı bilgiye yer verilmemiştir. Bununla birlikte eğitimin babayan denilen askeri öğretmenler himayesinde yapıldığı, dini ve askeri olmak üzere iki alanda yürütüldüğü bilinmektedir. Dini eğitim din adamları aracılığıyla verilmektedir. Bu eğitimde gayrimüslim çocukların temin sonrası İslam dininin temel esaslarını öğrenmesi, Türk-İslam kültüründe yetişmesi sağlanmıştır. Yürütülen dini eğitimin işlevi hakkında bir uzman şunları ifade etmiştir:

Uzman 2: Temin edilen çocuklar büyük ölçüde farklı din ve etnik kökene sahipti. Bunların aynı anlayışı benimsemesi için öncelikle Müslüman olması, İslam dinini öğrenmesi gerekiyordu. Dini eğitimlerin temelinde bu vardı. Din onları birleştiren ortak bir noktaydı. Türkiye Selçukluları zamanında Haçlı ordularıyla büyük savaşlar verilmesi ve zaferler kazanılması, burada gaza, cihat gibi kavramların ön plana çıkması dini eğitimlerin öğrenciler üzerinde istenen etkiyi oluşturduğunu gösterir.

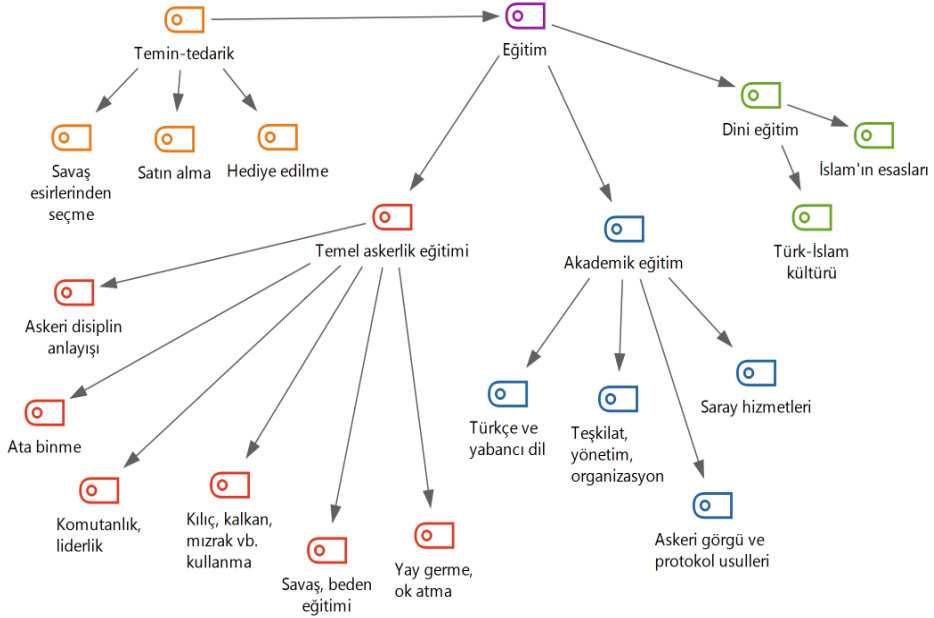
Askeri eğitim ata binme, ok atma, kılıç ve mızrak kullanma, diğer hafif silahların kullanılması, harp sanatına dair strateji ve diğer askeri konuları kapsamaktaydı. Bunların yanında hükümdara ve diğer devlet erkânına hizmet adabı, muhtelif merasim ve protokol esasları, yönetim ve organizasyon usülleri işlenen derslerdendi. Gulâmların farklı etnik köken ve bölgelerden gelme durumları ile sonraki yıllarda görevleri gereği yabancı devletlerle diplomatik ilişkiler kuracakları düşünüldüğünde yabancı dil eğitiminin de üzerinde durulmuş olması

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

muhtemeldir (Göksu, 2010; Koca, 2005). Subay yetiştirme eğitimlerinin içeriği hakkında bir uzman şunları ifade etmiştir:

Uzman 1: Bu dönemde örgün eğitime geçilmiş olsa da eğitim kapsamları ve usûlleri büyük ölçüde yine eski Türklerdeki gibiydi. Ata binme; kılıç, kalkan, mızrak kullanma; ok atma, yay germe, avcılık, fiziki yeterlik artırıcı hareketler, yüzme, bunların birlikte kullanıldığı uygulamalar, tatbikatlar askeri eğitim içinde yer alan konulardı.

Analiz edilen doküman ve uzman görüşlerinden elde edilen bulgularından yola çıkarak Selçuklu devri subay yetiştirme eğitiminin genel görünümü Şekil 2'deki gibi özetlenebilir.

Şekil 2. Selçuklu devri subay yetiştirme eğitiminin genel görünümü

Eğitimler, alanında iyi yetişmiş ve özel seçilmiş yüksek rütbeli askeri personel tarafından verilirdi. Bu kişiler görevleri bitiminde daha yüksek rütbe ve görevlere getirilir, aralarından vezir çıkanlar olurdu (İbn Bibi, 1941). Gulâmhanelerde görev alacak personelin seçimi ve sonrasında bu kişilerin taltif edilmesi okullardaki eğitimlere ve eğitim gören öğrencilere verilen değeri göstermesi bakımından önemlidir.

Bu dönemde subay yetiştirme eğitimlerinin süreleri hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamıştır. Nizam'ül Mülk açıkladığı gulâm yetiştirme sisteminde 7 yıllık

bir temel eğitim süresini ortaya koymuştur. Bu eğitimden sonra subayların belirli süre hizmet ederek ilerleyeceği, rütbelerde görev başı eğitiminin devam edeceğini vurgulamıştır. Nitekim emir olmak için 35-40 yaşının ve gerektirdiği mesleki yaşantının kazanılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla beraber Nizam'ül Mülk'ün ve bazı kaynakların (es-Seâlibi, 1997) verdiği örneklerde liyakat esas alınarak bazı kişilerin daha erken yaşlarda üst rütbe ve görevlere geldiğini göstermektedir. Bu özel yetenekli subayların hüner ve şecaatleri herkesçe bilindikten ve farklı hizmetlerde tecrübe edildikten sonra muhtelif saray hizmetlerinde ya da orduda görev aldıkları, burada gösterdikleri başarıya göre de yaşlılarından daha önce emirliğe kadar yükseldikleri anlaşılmaktadır. Türkiye Selçukluları döneminde çok sayıda sultana hizmet ve danışmanlık eden, devletin yüksek kadrolarında görev alan Celâleddin Karatay liyâkat sahibi genç bir gulâmın yükselişinin önemli bir örneğidir (Turan, 1948).

Subay Yetiştirme Sisteminin Sonraki Türk Devletlerine Etkileri

Türkler, 9-10. yüzyıldan itibaren devletler halinde Müslüman olmalarına rağmen devlet yönetimi, ordu teşkilatı, düzeni, disiplin anlayışı, karar alma mekanizması, liyakate dayalı terfi sistemi gibi konularda eski Türk geleneklerine bağlı kalmışlardır. Selçuklular ve sonrasında kurulan Türk devletlerinin özellikle askeri başarılarında bunun etkisi büyüktür (Togan, 1946). Selçuklular eski Türk geleneklerinden vazgeçmeden, İslam devletlerinden de aldıkları bir takım müessese ve usûllerle bu sistemi en üst seviyeye çıkarmıştır (Turan, 1971). Büyük Selçuklular Oğuz Türklerinden aldıkları mirası Türkiye Selçuklularına, onlar da başta kendilerine bağlı bir uç beyliği olarak görev yapan Osmanoğullarına devretmişlerdir. Bir imparatorluğa dönüşüp varlığını 600 yıldan fazla sürdüren Osmanlı Devleti'nin bu başarısının temelinde şüphesiz Selçuklulardan aldığı askeri kültür ve Türk devlet geleneklerine bağlılık vardır (Köprülü, 1972; Uzunçarşılı, 1988a).

Büyük var olma savaşları vererek sağlam temeller üzerine 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti de yine Türk askeri kültür ve devlet gelenekleri üzerine inşa edilmiştir (Akyaz, 1999). İstiklâl mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Cumhuriyetin erken dönemlerinde görev alan kadronun başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Osmanlı Devleti'nin son devrindeki nitelikli askeri lise ve harp okullarından mezun subaylar olması bunun önemli bir göstergesidir (Gökçe, 2021; Lewis, 2015; Şengöz, 2020).

Selçukluların kendisinden sonraki devletlere bıraktığı sistemlerden biri de askeri eğitimidir. Bu sistemin yetiştirmek istediği insan tipinin çağlar boyunca değişmediği söylenebilir. Selçukluların subay nitelikleriyle Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti subay nitelikleri arasında yüksek düzeyde benzerlik vardır.

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

Disiplinli, hızlı karar veren, inisiyatif sahibi, fiziki açıdan yeterli, cesur, muhakeme yeteneği gelişmiş, kendi sınıfında bilgili, yabancı dil bilen, milletini ve ordusunu yabancılar içinde üstün biçimde temsil eden, genel ve askeri kültür sahibi... (Deniz Harp Okulu Tarihi, 2013; Hava Harp Okulu Tarihi, 1988; Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991) gibi nitelikler buna örnektir. Zamanla ihtiyaç duyulan subay görüntüsüne çağın gerekleri eklense de temel nitelikler aynı kalmıştır.

Selçuklu döneminde uygulanan gulâm sistemi ile Osmanlı Devleti'nin klasik çağında (14-18. yüzyıl) uygulanan devşirme sisteminin büyük oranda benzediği, Osmanlı'nın bu sistemi Selçuklu'dan miras aldığı görülmektedir (Özcan, 1994; Vryonis, 2001). Osmanlı'da özellikle gayrimüslim tebâdan belli bölgelerde yaşayanlardan belirli sayıda küçük yaşta çocuğun seçilip alınarak, Enderun Mektebi ya da Yeniçeri Ocağı bünyesinde yetiştirilmesi, mezuniyetleri sonrasında muhtelif kadrolarda kullanılması (Akkutay, 1984; Uzunçarşılı, 1945) gulâm sistemiyle neredeyse aynıdır. Gulâm-devşirme benzerliğinin, toprağa dayalı asker yetiştirme sistemleri olan Selçuklu ıktâsı ile Osmanlı tımarlı sipahileri arasında da olduğu açıktır (Uzunçarşılı, 1988b).

Eğitim kurumları açısından Selçuklulardaki gulâmhaneler ile Osmanlılardaki Enderun Mektebinin eğitim süreçleri ve istihdam edecekleri personel nitelikleri açısından benzerlikleri vardır. İki okul da saray mektebidir, buralarda verilen eğitimlerin dini ve askeri boyutları vardır. Gulâmların 7 yıllık temel eğitimlerinin aşamalar haline ilerlemesi ve her eğitim yılının kendine has özellikler taşımasıyla (Nizamü'l-Mülk, 1999) Enderun'da aralarında aşamalılık ilişkisi bulunan odalar (Baykal, 1953) birbiriyle uyumludur. Her iki okulun öğrenci kitlesi de köleliğe dayalı asker yetiştirme sisteminin gelişmiş uygulamalarıdır, mezun olan subaylar vezirlik dâhil en üst devlet kademelerine kadar erişebilmişlerdir (Aslan, 2021; Göksoy, 2017). Bu sistem 18. yüzyıl başından itibaren Osmanlı Devleti modernleşme girişimleriyle birlikte etkisini kaybederek ortadan kalkmıştır (Ergin, 1977).

Askeri okullarda görev alacak idari personel ve öğretmenlerin görevlerinde temayüz etmiş kişilerden seçilmesi, bu görevlerini yerine getirdikten sonra daha yüksek rütbe ve makamlara getirilmeleri yine Selçuklularla birlikte Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde de görülen bir durumdur. Selçuklularda gulâmhanelerde çalışan öğretmenlerden daha sonra vezirlik makamına kadar çıkanlar olması (İbn Bibi, 1941), Osmanlı Devleti'nde Enderun'da görevli öğretmenlerin yine özenle seçilmesi (Akkutay, 1984), sonraki dönemde Osmanlı askeri mekteplerinde görevlendirileceklerin gelişmiş ülkelerin harp okullarında eğitim görmüş seçkin subaylardan olması (Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991) bu

duruma örnektir. Türkiye Cumhuriyeti'nde askeri okullarda görev yapacak kişilerin olabildiğince kurmay subaylardan seçilmesi, sonrasında bu kişilerin orduda general ve/veya üst düzey devlet adamı olarak görev yapması bu geleneğin bir devamı olarak görülebilir.

Askeri eğitime alınacak subay adaylarının belli bir yaştan küçük olması hususu Selçuklulardan önce ve sonra Türk devletlerinde görülen bir durumdur. Türk askeri eğitim geleneğince bu eğitimin nispeten erken yaşta başlaması gerektiği düşünülmüştür. Selçuklulardaki gulâmların küçük yaşta eğitime alınması, Osmanlı klasik çağında devşirilecek çocuğun kanun gereği 12 yaşını geçmemiş olması gerekirdi (Akkutay, 1984). Yenileşme çağı Osmanlı döneminde açılan okullarda askeri idadi (lise), askeri rüştiye (ortaokul) hatta askeri iptidâi (ilkokul) bulunması da (Ergin, 1977) yine askeri eğitime erken yaşlarda başladığı göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da ülke sınırları içinde kalan askeri ortaokul ve askeri liselerin birçoğu faaliyetlerini sürdürmüştür (Bayar, 2009). İlerleyen zaman içinde 1960'lı yıllarda askeri ortaokullar, 2016 yılında askeri liseler kapanmıştır (MSÜ, 2023).

Selçuklulardan itibaren Türk devletlerinde askeri okullara ayrı bir özen gösterilmiş; bu okullar sultanların ve devlet yöneticilerinin himayesinde faaliyet göstermiştir. Gulâmhane ve Enderûn saray bünyesinde, sultanların sıklıkla ziyaret ve teftiş ettiği yerlerdir (ODAOE, 2000). Osmanlı döneminde 18. yüzyıldan itibaren modern askeri okulların açılması yine padişahlar tarafından desteklenmiş, kuruluş süreçleri üst düzey devlet yöneticileri tarafından titizlikle takip edilmiştir (KKT, 1996). Günümüzde de harp okulları ve astsubay meslek yüksekokullarının öğretim yılı açılışı ve mezuniyet töreni gibi etkinliklerine devlet ricalinin üst düzeyde katılım sağlaması, dereceye giren öğrencilere diplomalarının bu kişiler tarafından verilmesi askeri okullara ve öğrencilerine verilen önemin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk tarihinde subaylar ilk defa Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey zamanında, 1040 yılından itibaren örgün eğitimle biçimiyle okullarda yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde 8-12 yaşlarında okula alınan öğrenciler, Eski Türklerden kalan askeri eğitim geleneğine uygun olarak çok sıkı bir disiplin altında askeri eğitime tabi tutulmuştur (Öztürk, 2021). Eğitimleri 18-20 yaşlarına kadar süren adaylar o dönem subaylığın en küçük rütbesi olan otakbaşı (onbaşı) rütbesi ile mezun edilmişlerdir (KKT, 1996).

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

Selçuklular bu sistemi kurarken öğrencilerin tedarik ve yetiştirilmesinde kendinden önceki bazı Türk/İslam devletleri olan Samanoğulları, Gazneniler, Karahanlılar ve Abbasilerlerden yararlanmışlardır. Onlardan aldıkları kölelik tabanlı asker sistemini eski Türk devlet gelenekleriyle harmanlayıp kendilerine has bir askeri eğitim ve istihdam biçimi üretmişlerdir (Koca, 2005; Özkuzugüdenli ve Kansoy 2021). Alınıp iyi bir eğitim sürecinden geçirilen gulâmlar, subay olduktan sonra devletin askeri ve sivil tüm yönetim kademelerinde yer almışlardır. Gösterdikleri sadakat, sebat, başarıları ölçüsünde kölelik bir yana, devletin efendisi konumuna ulaşmışlardır (Göksu, 2017). Keza kölelerin satın alma ya da mal edinme hakları olmadıkları halde gulâmların bütün ekonomik hakları vardır (Ayalon, 1999; Cahen, 1990). Sonraki dönemde Osmanlı Devleti klasik çağında devşirme usulüyle öğrenci tedarik edilmesi sistemi de Selçuklu gulâm sisteminin kanun esaslarına bağlanarak geliştirilmiş ileri bir uygulamasıdır (Aslan, 2021).

Selçuklular kuruluşlarından bir süre sonra çevre ülkeleri, kendisine vergi ve asker sağlayan tâbi devlet konumuna getirmiştir. Onların bu başarısında eski Türklerden miras kalan devlet geleneklerini, askeri disiplin anlayışını, teşkilatçı yapısını muhafaza etmenin yanında kurdukları gulâm sisteminin önemi büyüktür (Göksu, 2010; Turan, 1965). Bu sistemin önemli bir ayağı, toprağa bağlı asker yetiştirme yöntemi olan ıktânın işletilmesinde de yine gulâm kökenli subaylar görev almıştır (Atik, 2018; Göksu, 2010; Nizamü'l-Mülk, 1999).

Subay yapılmak üzere devletin farklı bölgelerinden ve etnik gruplarından gulâm sıfatıyla çocuklar tedarik edilmiştir. Bu çocuklar yoğun ve aşılması gereken önemli kademeler içeren zorlu bir eğitim sürecinden geçmişlerdir (Göksu, 2022). Eğitimler temelde dini ve askeri olmak üzere iki yönlü ilerlemiştir. Farklı etnik ve dini kökenleri olan çocukların aynı anlayışta yetişmesi için öncelikle İslam dininin ve Türk kültürünün gereklerini öğrenmesi sağlanmıştır (Koca, 2005; Köymen, 2001). Askeri eğitimlerin ise öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinsel boyutlarda gelişmesini sağladığı görülmektedir.

Belirli bir program dâhilinde aldıkları eğitim sayesinde aynı anlayışla yetişerek subay olan öğrenciler; yetenekleri ve liyakatları ölçüsünde bir bölgenin askeri ve mülki amiri, ıktâ sahibi, ordu komutanı, vezir gibi unvanları elde etmişlerdir (Göksu, 2010; Köymen, 1964). Selçuklu döneminin bu uygulaması üst düzey kadroların ve unvanların babadan oğula geçmesini, hanedan aristokrasisini önlemiştir (Bayar, 2009; Emecen, 2018). Bunun yerine belirli özellikleriyle ön plana çıkan kabiliyetli gençlerin subay olarak yetişip ardından ilgili kadro ve unvanlara sahip olması sağlanmıştır.

Sistemin belirtilen üstünlükleri yanında bazı sınırlılıkları da olmuştur. Eski Türk geleneklerini sürdüren, ülkenin uç bölgelerinde yarı yerleşik biçimde yaşayan Türkmenler; düzenledikleri akınlarla savaş zamanında ön saflarda yer almış, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamışlardır (Kafesoğlu, 1999; Köprülü, 1972). Fakat Türkmenler, Selçuklunun yükselişinden sonra barış zamanında devlet yönetiminde kendilerine aynı ölçüde yer bulamamış, askeri ve sivil bürokrasiden dışlanmışlardır (Gündüz, 2019; Ünal, 2019). Selçukluların kuruluş ve yükseliş döneminde sahip olunan yerlerin kazanılması, muhafazası ve sınır güvenliğinin sağlanmasında büyük emek ve fedakârlıkları olan Türkmenler çeşitli nedenlerle devlete küstürülmüş, hatta devletin yıkılmasında etkisi olan isyanlara girişmişlerdir (İbn Bibi, 1941; Sümer, 2012). Türkmenlerin uzun süreli emir-komuta altına girmek istememesi ve serbest yaşama arzusuna karşın, sultanların tam merkezîyetçi ve düzenli orduya onları uydurma isteklerinin uyuşmazlığı bu durumun nedenlerinden birisi olarak görülmektedir (Göksu, 2010; Koca, 2005). Gulâm sisteminin köle temelli olması da Türkmenlerin sisteme mesafeli durmasının bir nedeni olabilir. Bunların yanında özellikle Büyük Selçukluların kurulduğu coğrafyanın da etkisiyle; dil, kültür, eğitim ve kamu bürokrasisi açısından Fars kültürünün etkisinde kalması; vezirler dâhil üst düzey yöneticilerin büyük bölümünün Fars kökenli olması Türkmenlerin askeri okul ve kamu yönetiminden uzak bırakılmasının bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Günler, 2017; Ünal, 2019). Bu sebeplerle Türkmen çocukları örgün subay eğitimlerine fazla katılamamış, ordu ve kamuda kendilerine yeterince yer bulamamıştır.

Yaşanan bazı aksaklıklara rağmen Selçuklu'dan kalma birçok kurum ve uygulama farklı isimlerle Osmanlı devlet teşkilatının köklerini oluşturmuştur. Osmanlı merkez ve taşra teşkilatı, devşirme sistemi, Enderûn, tımarlı sipahi sistemi, Kapıkulu ve Yeniçeri Ocakları; Selçuklu'dan alınan mirasın tadil edilerek daha sistemli uygulamalarıdır (Köprülü, 1972; Uzunçarşılı, 1988b). 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı yenileşme döneminde açılan modern askeri okullarda da aynı eğitim ve disiplin anlayışı esas alınmıştır (Gülcü, 2018; Savaş, 2023). Yetiştirilmek istenen subay özellikleri, askeri eğitime küçük yaşta başlanması, harbiyeden önceki askeri rüştiye ve idadiler bunun örnekleridir.

Osmanlı Devleti'nin harp okullarından mezun olmuş nitelikli subayların öncülüğünde verilen istiklal mücadelesi ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti de yine bu köklü geleneğin devamıdır (Gökçe, 2022). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren varlıklarını cumhuriyet sisteminin gereklerine uygun hale getirerek sürdüren askeri okullar ihtiyaç duyulan subayları yetiştirmektedir (Bayar, 2009). Selçuklu örgün eğitimiyle başlayıp, çağa uygun modern usûllerle varlığını sürdüren harp okulları günümüzde de

subayları yetiştiren temel kurumlardır. Benzer şekilde askeri okullara alınacak öğrenci ve görev yapacak personel özenle seçilmektedir (MSÜ, 2023).

Türklerde askeri eğitimlerin günümüz harp okulu döneminden daha erken yaşlarda başladığı, bu geleneğin yüzyıllardır sürdürüldüğü, askerlik mesleğine erken yaşlarda uyum sağlanmaya başladığı, harp okullarına askeri liseden gelen öğrencilerin sivil liseden gelenlere göre başta yabancı dil olmak üzere çeşitli alanlarda daha başarılı oldukları, subayların meslek yaşantısı açısından en iyi silah arkadaşlıklarının askeri lise yıllarında başladığı, askeri lise kurum kültürünün devam ettirilmesi gerektiği (Aközlü, 2002; Bayar, 2009; Güler, 2021; Karakuş, 2020; Kurt, 2007; Teke, 2007) gibi hususlar çeşitli araştırma bulgularında görülmektedir. Eğitimcilerin yaptığı tarihi araştırmalarda amaç olayların bir koleksiyonunu yapmak değil, verileri yorumlayıp günümüz eğitimlerine katkı sağlamak olmalıdır (Kaptan, 1977). Bu çalışmalarda geçmişin öğrenilmesinin amaç haline getirilmesi yerine; eldekilerin günümüzü anlamada, yorumlamada, problemlere çözüm bulmada araç olarak kullanılması esas olmalıdır (Dewey, 1938). Bu bağlamda; yukarıda açıklanan gerekçeler, günümüzün eğitim koşulları, lise çağındaki öğrencilerin askeri okulda eğitim görmesinin faydalı ve mahzurlu yanları değerlendirilerek (Doğan, 2021) askeri liselerin yeniden açılması üzerine düşünülebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akkutay, Ü. (1984). *Enderun Mektebi*. Gazi Üniversitesi.
- Aközlü, M.T. (2002). *Maltepe Askeri Lisesi Tarihi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü.
- Akpınar, T. (1994). *Türk Tarihinde İslamiyet*. İletişim.
- Aksarayi. (1999). *Müsameretü'l Ahbar* (O. Turan, Neş., M. Öztürk, Çev.). TTK.
- Akyaz, D. (1999). Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Subay Yetiştirme Meselesi ve İstiklal Harbindeki Askeri Kadronun Ortaya Çıkış Serüveni. *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri. Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları*, 2, 529-541.
- Akyüz, Y. (2018). *Türk Eğitim Tarihi MÖ 1000 - MS 2018*. Pegem Akademi.
- Anonim Selçukname. (1952). *Tarih-i Ali Selçuk der Anatoli, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III* (F. N. Uzluk, Çev. ve Neş.). Kemal Bey.
- Aslan, S. (2021). Yeniçeri Ocağı'nın Temeli: Devşirme Usulü. *Turkish Business Journal*. 2 (3), 1-10.

- Atatürk, M. K. (1918). *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*. Minber Matbaası.
- Atik, K. (2018). Türklerdeki İktidar Sisteminin Karşılaştırmalı Tarih Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 176-183.
- Ayalon, D. (1999). *Eunuchs, Calips and Sultans*. Magnes Press.
- Başaran, İ. E. (1994). *Türk Eğitim Sistemi*. Kadıoğlu Matbaası.
- Bayar, M. H. (2009). *Askeri Okulların Tarihçeleri*. Harp Akademileri.
- Baykal, İ. H. (1953). *Enderun Mektebi Tarihi*. İstanbul'un Fethi Derneği.
- Baykara, T. (1978). *Türkiye Selçuklularında Vilayet (Teşkilat ve İskân)*. TTK.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Cahen, C. (1990). *Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar İslamiyet* (E.N. Erendor, Çev.). Bilgi.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Sage.
- Deniz Harp Okulu Tarihçesi. (2013). Deniz Kuvvetleri Basımevi.
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Kappa Delta Pi.
- Divitçioğlu, S. (1987). *Kök Türkler*. Ada.
- Doğan, M. Y. (2021). Türk Askeri Eğitim ve Öğretim Sisteminde Askeri Liselerin Yeri Ve Önemi. *Uluslararası Türk Askeri Eğitim ve Öğretim Tarihi Sempozyumu Bildirileri Kitabı II*, 31-47. MSÜ Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü.
- Ekrem, E. (1996). Çin kaynaklarına göre Eski Türk kavimleri (MÖ 2146 - 318). Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- El-Mevardi. (1994). *El-Ahkamü's Sultaniyye* (A. Şafak, Çev.). Bedir.
- Emecen, F. M. (2018). *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*. Kapı.
- Enveri, H. (1373). *İslahat-ı Divâni Devre-i Gaznevi ve Selçuki*. Tahran.
- Eremrem, N. (1998). Eski Türk toplumunda ailenin yeri ve önemi. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, O. N. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. Cilt (1-5). Eser.

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

- Er-Ravendi. (1999). *Kitâb-ı Rahatü's-Südur ve Ayetü's-Sürur* (M. İkbâl, Neş., A. Ateş, Çev.) TTK. (Orijinal eserin yayın tarihi 1333).
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw-Hill.
- Gall, M., Gall, P. J. ve Borg, W. R. (2002). *Educational Research an Introduction*. Pearson Education Inc.
- Genç, R. (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. TTK.
- Gökçe, E. (2021). H.1254/M.1839 Tarihli Bir Mesarifât Defterine Göre Mekteb-i Harbiye'de Askeri Öğrenciler. *Uluslararası Türk Askeri Eğitim ve Öğretim Tarihi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. MSÜ Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü.
- Göksu, E. (2008). *Türk Kültüründe Silah*. Ötüken.
- Göksu, E. (2010). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. TTK.
- Göksu, E. (2017). *Selçuklunun Mirası Gulâm ve İktâ, (Kölelik mi, Efendilik mi?)*. Kronik.
- Göksu, E. (2022). *Gulâm Sistemi*. TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları.
- Gülcü, N. (2018). 19. Yüzyılda Askeri Okullar ve Askeri Eğitim Sistemi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (1)*, 104-113.
- Güler, A. (2021). Kurmay Yüzbaşı Ahmet Tevfik'in askeri öğrenim hayatı ve askeri rüştiye'den Hürriyet Cemiyeti'ne uzanan bir arkadaşlığın hikâyesi: Bir fotoğraf ile bir mektubun anlattıkları. *Uluslararası Türk Askeri Eğitim ve Öğretim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. MSÜ Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü.
- Gündüz, T. (2019). *Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler*. Yeditepe.
- Günler, M. (2017). Büyük Selçuklu devletinin Türkmen politikası. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hava Harp Okulu Tarihi (1988). Hava Harp Okulu Matbaası.
- İbn Bibi. (1941). *Tarih-i Âli Selçuk, Muhtasar Selçukname. Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Anadolu Selçukluları Gününde Tarih Bitikleri-I* (M. Th. Houtsma, Yay. Haz., M. N. Gençosman, Çev.). Uzluk Basımevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1902).
- Kafesoğlu, İ. (1953). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. Osman Yalçın Matbaası.

- Kafesoğlu, İ. (1987). *Türk Bozkır Kültürü*. Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü.
- Kafesoğlu, İ. (1992). *Kültür ve Teşkilat. Türk Dünyası El Kitabı*. Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü.
- Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken.
- Kaptan, S. (1977). *Bilimsel Araştırma Tekniği*. Tekışık.
- Karakuş, E. (2020). *Emekli Subaylardan Çağrı: Askeri Liseler Yeniden Açılın*. Cumhuriyet Gazetesi, 16.07.2020. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/emekli-subaylardan-cagri-askeri-liseler-yeniden-acilsin-1751789>, Erişim tarihi: 12.04.2023
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel.
- Keykavus bin İskender, (2006). *Kabusname* (İlyasoğlu Mercimek Ahmed, Çev., O. Ş. Gökyay, Yay. Haz.). Kabalıcı. (Orijinal eserin yayın tarihi 1082).
- KKT, (1996). *Türk Kara Kuvvetleri Tarihi*. Kara Kuvvetleri Basımevi.
- Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri-II*. Odes.
- Koca, S. (2005). *Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür*. Berikan.
- Köprülü, F. (1972). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Başnur.
- Köprülü, F. (1992). *Arz. İslam Ansiklopedisi içinde*. TDV.
- Köymen, M. A. (1964). Selçuklu devri Türk tarihi araştırmaları II. *Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi DTCF, Tarih Araştırmaları Enstitüsü, (2),3, 303-380*.
- Köymen, M. A. (1967). Alp Arslan zamanı Selçuklu askeri teşkilatı. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 5, 27-30*.
- Köymen, M. A. (2000). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*. TTK.
- Köymen, M. A. (2001). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III*. TTK.
- Kurt, D. (2007). Türkiye’de askeri eğitimin modernleşme sürecinde Işıklar Askeri Lisesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Kurtcephe, İ. ve Balcıoğlu, M. (1991). *Kara Harp Okulu Tarihi*. Kara Harp Okulu Basımevi.
- Lewis, B. (2015). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Arkadaş.

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

- Mateos, U. (2000). *Urfalı Mateos Vakayınâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* (H. Andreasyan, Çev.). TTK.
- Merçil, E. (1996). *Gulâm*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde. TDV.
- Merçil, E. (1999). *Selçuklularda Taştdâr Müessesesi*. İsmail Aka Armağanı.
- Merçil, E. (2006). *Selçuklularda Ordu Pazarı*. İstanbul Üniversitesi.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage.
- MSÜ. (2023). *Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Resmi Öriin Sayfası. Kara Harp Okulu Tarihçesi*: <https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/tarihce.html>, Erişim tarihi: 18.03.2023
- Németh, G. (1953). Atilla ve Hunları (Ş. Baştav, Çev.). *Tarih*, 3 (5-6), 165-171.
- Nizamü'l-Mülk. (1999). *Siyasetname*. (M. A. Köymen, Çev.). TTK.
- ODAOE, (2001). *Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim*. MSB.
- Ortaylı, İ. (2018). *Orta Asyanın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına Türklerin Tarihi*. Timaş.
- Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. MEB.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş. Cilt (1-9)*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Ögel, B. (2019). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi. Cilt (1-2)*. TTK.
- Özcan, A. (1994). *Devşirme*. İslam ansiklopedisi. TDV yayınları içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/devşirme>
- Özkuzugüdenli, B. ve Kansoy, U. (2021). Orta Çağ Türk Ordularında Süvarilerin Eğitimi. *Dokuzuncu Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri Kitabı. İstanbul Üniversitesi Yayınları. 1*, 825-869.
- Öztuna, Y. (1964). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Tarihi*. Hayat.
- Öztürk, M. (2021). Asya Hunlarında Askeri Eğitim ve Savaş Taktikleri. *Uluslararası Türk Askeri Eğitim ve Öğretim Tarihi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*. MSÜ Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. John Wiley & Sons.
- Pehlivanlı, H. (2006). *Selçuklular ve Selçuklu Müesseseleri (1000-1300)*. İçinde Ahmet Nezih Turan (Ed.), *Selçuklulardan Bugüne Tarih El Kitabı* içinde. (s. 9-124). Grafiker.

- Pipes, D. (1981). *Slave Soldiries and Islam, The Genesis of Military System*. Yale University.
- Reşidü'd-din Fazlullah. (1999). *Câmi'ü't-Tevarih. Selçuklular Kısmı* (B. Kerimi ve A. Ateş, Neş.). TTK. (Orijinal eserin yayın tarihi 1372).
- Savaş, G. (2023). Osmanlı Devleti'nde Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler (19. Yüzyıl). *Harp Tarihi Dergisi*, 7, 99-140.
- Sümer, F. (2012). *Türkmenler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şengöz, M. (2020). Bir modernleşme öncülü olarak Türk Ordusu Kuvvet yapısı ve askeri vesayet paradigmasının bilinçaltı müktesebatının bir değerlendirmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (11), 126-149.
- Şeşen, R. (1969). Eski Araplara göre Türkler. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, 15, 11-36.
- Taneri, A. (1994). Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularında Divan. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/divan>
- Teke, K. M. (2007). Kuruluşundan Cumhuriyete Kuleli Askeri Lisesi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Terzi, M. Z. (1996). Gulâm. *İslam Ansiklopedisi TDV yayınları* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/gulam>
- Togan, A. Z. V. (1946). *Umumi Türk Tarihine Giriş. En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. İsmail Akgün.
- Turan, O. (1948). Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri, *Bellekten*, XII/45, 17-171.
- Turan, O. (1965). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. Dergâh.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular ve İslamiyet*. Turan Neşriyat.
- Turan, O. (2014). *Kunlar ve Eski Türkler: Hunlar ve Selçuklular Çağında Türkler*. Hitabevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, 01 Nisan 1961 tarihli, 211 sayılı.
- Uyumaz, E. (1992). Selçukluar Devrinde Askeri Teşkilat. Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1945). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988a). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*. TTK.

- Uzunçarşılı, İ. H. (1988b). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları. Cilt (I-II)*. TTK.
- Ünal, A. A. (2019). Büyük Selçuklu Devleti'nin Oğuzlar-Türkmenlere Karşı Takip Ettiği Siyaset. *Turkish Studies, 14 (2)*, 397-411.
- Vryonis, S. (2001). Selçuklu Gulamlar ve Osmanlı Devşirmeleri (T. Birkan, Çev.). *Cogito, 29*, 93-114.
- Yazıcıoğlu, A. (2009). *Tevarih-i Al-i Selçuk, Tarih-i Selçukiyan-ı Rum-i Türki* (A. Bakır, Çev.). (Orijinal eserin yayın tarihi 1902).
- Yıldız, H. D. (1976). *İslamiyet ve Türkler*. Kamer.
- Zuhayli, V. (1996). *İslam Hukukuda Savaş*. (İ. Bayer, Çev.). İhtar.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study aims to investigate how officers were trained in Seljuk States and how this officer training affected the other Turkic states established after the Seljuks.

Method: This descriptive study was designed as a historical research. In terms of its data sources, data collection tools and processes, the present study shows the characteristics of qualitative research. Documents and experts were benefitted as data sources. Data were collected through document analysis and interviews. The documents were chosen using criterion sampling and snowball sampling methods which are purposive sampling methods. Data were collected via document suitability form, training program and training system survey form, expert interviews form which were developed by the researchers. Miles-Huberman qualitative data analysis model (1994) was used in the data analysis process. In line with the steps of the model, more raw data than needed were collected according to the criteria, the raw data collected were reduced and summarized according to the research questions, the analyzed data were classified and presented with the help of images, conclusions were reached with the help of findings. MAXQDA data analysis software was used to simplify, classify, reveal themes and codes of qualitative data. The data obtained from the documents and experts were analyzed separately, and the findings obtained from these data were presented together for the same research questions.

Findings: The Great Seljuk State (1037-1194) is a Turkic state founded in Asia Minor as a result of the political unification of Oghuz tribes coming from Central. It was a Muslim Turkic state like the Karakhanids, Ghaznavids, and Samanids

that were founded before it. The Great Seljuk Empire, which grew into a great empire in a short time, occupied many powerful states around it to make them subordinate states. Anatolian Seljuks (1075-1308), on the other hand, established with the gathering of raider lords, who organized expeditions to Anatolia after Battle of Manzikert in 1071, under the leadership of Süleyman Shah. The Anatolian Seljuks, who were an associated state of the Great Seljuks at first, later became an independent state. The military organization of the Seljuk states consisted of the hassa army, ikta troops, troops affiliated to the meliks, associated state troops, Turkmen raiders, and volunteers.

The Seljuks improved the military culture they had inherited from the ancient Turks through some institutions and practices they had adopted from the Islamic states. One of them is the ghulam system. Ghulam means young man, a slave who is loyal to his master. The ghulam system, on the other hand, is the training of young boys, who are supplied in various ways, in training institutions called gulamhane according to a standard program. Ghulams to be trained was supplied through methods such as selecting from war prisoners and purchasing. Students who completed their training graduated with the rank of otakbaşı, which was the lowest officer rank of that period. Graduated gulam has risen in rank and has been appointed to new positions over the years depending on his age, loyalty, talent and professional life. Statesmen of Ghulam origin were found in most of the civil and military administrative staff of the State.

The ghulams who brought to the palace for training underwent a rigorous seven-year basic training. This training consisted of two parts, religious and military, which had gradual stages within themselves. Since the recruited children were of different ethnic and religious origins, it was ensured that the children were educated with the same understanding according to the basic principles of Islam. As part of the military training, it was essential to learn some skills such as riding and arrow throwing, and to use various weapons such as swords, shields, maces, and to master some of them. Moreover, the training also included courses on state organization and management, protocol rules, palace services, and the art war.

Conclusion and Discussion: The officer training system founded by the Seljuks deeply affected the Anatolian Principalities and the Ottoman Empire, which came after it, and partially affected the Republic of Türkiye. The recruitment system, the Enderun School, the janissaries, the timarli sipahi system which were the military institutions of classical era of Ottoman Empire and the central and provincial administration system were largely the legacy of the Seljuks. Even though the military academies, military high schools, and military secondary schools that were opened during the modernization period were western-style

Selçuklu Ordularında Subay Yetiştirme

schools, they adhere to the traditions of the ancient Turks and Seljuks. The Republic of Turkiye has also adapted and developed these training institutions, which it inherited from the Ottoman Empire, to meet the requirements of the republican system. The main source of officer training in our country is still the Military Academy, whose roots go back hundreds of years. In line with the tradition of starting military education at an early age, which has existed since the ancient Turks, the reopening of military high schools which were closed recently could be considered.